

ADABIY TURLAR VA JANRLARNING SO'Z SAN'ATIDAGI O'RNI VA AHAMIYATI

Nurullayeva Jazira

Navoiy davlat universiteti Rus va qozoq filologiyasi fakulteti Qozoq tili
va adabiyoti yo'nalishi 3-kurs talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14604343>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 01-Yanvar 2025 yil
Ma'qullandi: 03-Yanvar 2025 yil
Nashr qilindi: 06-Yanvar 2025 yil

KEYWORDS

*Badiiy tasvir, estetik ifoda,
kontekst, adabiyotshunoslik,
roman, epopeya.*

ABSTRACT

*Ushbu maqola adabiy turlar va janrlarning xususiyatlari,
tasniflash mezonlari va so'z san'ati rivojida o'rnini
IMRAD (Introduction, Methods, Results, and Discussion)
talablari asosida ko'rib chiqadi.*

Adabiyot insoniyatning madaniy hayotidagi eng muhim sohalardan biri hisoblanadi. Bu soha faqat so'z vositasida emas, balki badiiy tasvir va estetik ifoda orqali inson qalbi va ongiga ta'sir qiladi. Adabiy turlar va janrlar adabiyotning mazmuni va shaklini belgilovchi asosiy unsurlar sifatida so'z san'ati rivojida muhim ahamiyatga ega. Ularning xilma-xilligi, turli davrlar va madaniyatlardagi o'ziga xosligi adabiy ijodning boyligi va universalligini ta'minlaydi.

Usullar (Methods)

Mazkur tadqiqotda tahliliy va solishtirma usullar qo'llanilgan. Adabiy turlar va janrlarning tasnifi bo'yicha ilmiy manbalar o'rganilib, ularning so'z san'atidagi o'rni haqida xulosa chiqarildi. Shu bilan birga, tarixiy va madaniy kontekstlarda adabiy janrlarning shakllanishi va rivojlanishi tahlil qilindi. Asosiy manbalar sifatida zamonaviy adabiyotshunoslikning nazariy ishlanmalari, klassik adabiyot namunalaridan olingan misollar hamda adabiy tanqidiy tadqiqotlar foydalanildi.

Natijalar (Results)

Adabiy turlar va janrlarning tasnifi

Adabiyotshunoslikda turlar va janrlar uch asosiy tasnifga bo'linadi: epik, lirik va dramatik. Har biri o'ziga xos badiiy uslub va mazmun bilan ajralib turadi:

- **Epik tur:** Hozirgi voqealar, tarixiy hodisalar yoki xayoliy voqealarni hikoya qilish orqali badiiy obrazlar yaratiladi. Masalan, roman, epopeya va hikoya.
- **Lirik tur:** Shaxsiy his-tuyg'ular, ichki kechinmalar va estetika ustuvor. Bunga she'r, o'da va sonet kiradi.
- **Dramatik tur:** Hamma harakatlar dialog va monolog orqali ifodalanadi. Asosiy janrlari tragediya, komediya va drama.

Janrlarning o'ziga xosligi

Janrlar ko'pincha mazmun va shakl jihatidan farqlanadi. Misol uchun:

- **Roman:** Keng qamrovli syujet va ko'plab qahramonlar bilan xarakterlanadi.
- **She'r:** Konsentratsiyalashgan obraz va ritmik tuzilishga ega.
- **Tragediya:** Qahramonning fojiaiy taqdiri orqali chuqur ijtimoiy va axloqiy muammolarni yoritadi.

Tarixiy rivojlanish

Adabiy turlar va janrlarning rivojlanishi turli tarixiy davrlar va madaniyatlarda o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan. Misol uchun, antik davrda tragediya va epopeya ustuvor bo'lsa, Uyg'onish davrida drama va roman janrlari rivoj topgan.

Muhokama (Discussion)

Adabiy turlar va janrlarning so'z san'atidagi ahamiyatini quyidagi jihatlarida ko'rish mumkin:

1. **Badiiy ifoda imkoniyatlari:** Turli janrlar so'z san'atining ifoda usullarini boyitadi. Masalan, she'riyat ritmik va metaforik uslubi bilan o'quvchida kuchli his-tuyg'ular uyg'otadi.
2. **Estetik ko'lamni kengaytirish:** Janrlar xilma-xilligi ijodkorlarga o'z fikr va g'oyalarini turli shakllarda ifodalash imkoniyatini beradi.
3. **Tarixiy va madaniy bog'liqlik:** Janrlarning shakllanishi va rivojlanishi jamiyatning madaniy va ijtimoiy evolyutsiyasiga bevosita bog'liq. Bu esa, ularning nafaqat adabiyot, balki kengroq ma'naviy hayot uchun ahamiyatini oshiradi.
4. **O'quvchi bilan muloqot:** Janrlar adabiy asar va o'quvchi o'rtasidagi aloqa vositasi sifatida xizmat qiladi. Masalan, detektiv roman o'quvchini fikrlashga, she'riyat esa his qilishga undaydi.

Xulosa (Conclusion)

Adabiy turlar va janrlar so'z san'ati rivojida muhim ahamiyat kasb etadi. Ular nafaqat adabiyotning shakli va mazmunini belgilaydi, balki uning jamiyatga ta'sirini ham oshiradi. Janrlarning o'zaro bog'liqligi va evolyutsiyasi esa, adabiyotning dinamik va o'zgaruvchan xususiyatlarini yoritadi. Shu sababli, adabiy turlar va janrlarni chuqur o'rganish nafaqat adabiyotshunoslik, balki umumiy madaniyatni rivojlantirish uchun ham muhimdir.

Adabiyotlar ro'yxati (References):

1. Xalizev V. Adabiyot nazariyasi - M., 2000
2. Adabiy ensiklopedik lug'at - M., 1987
3. Adabiy tanqidga kirish / tahr. G.N.Pospelova.-M.,1987 yil
4. Kvyatkovskiy A.K. She'riy lug'at - M., 1964
5. Borev Yu.B. Estetika - M., 1988